

THOMAS HOBBS

LEVIATHAN

VEYA DİNİ VE SİVİL BİR
DEVLETİN MADDESİ, BİÇİMİ VE GÜCÜ

ÇEVİRİ: AKIN EMRE PİLGİR

THOMAS HOBBS

LEVIATHAN

VEYA

DİNİ VE SİVİL BİR DEVLETİN MADDESİ,
BİÇİMİ VE GÜCÜ

Can Klasik

Leviathan: veya Dinî ve Sivil Bir Devletin Maddesi, Biçimi ve Gücü, Thomas Hobbes

İngilizce aslından çeviren: Akın Emre Pilgir

Leviathan or the Matter, Forme and Power of a common-wealth Ecclesiasticall and civill

İlk baskı: Andrew Cooke, Londra, 1651

Bu çeviride kaynak alınan baskı: Oxford University Press, 1998

© 2024, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Haziran 2024, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 5000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Düzeltili: Tuğba Eriş

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak uygulama: Berke Koç / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çifttehavuzlar Sk. No: 16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-6365-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

THOMAS HOBBS
LEVIATHAN

VEYA
DİNİ VE SİVİL BİR DEVLETİN MADDESİ,
BİÇİMİ VE GÜCÜ

DÜŞÜNCE

İngilizce aslından çeviren

Akın Emre Pilgir

THOMAS HOBBS, 1588'de Malmesbury, İngiltere'de doğdu. Annesi hakkında çok az şey biliniyor, babasıysa din adamıydı. Oxford ve Cambridge'de matematik ve geleneksel sanatlar alanlarında eğitim gördü, haritalara merak saldı. Gençliğinde başta soylu Cavendish ailesi olmak üzere pek çok bilindik ailenin çocuklarına öğretmenlik yaptı. Bu sayede Avrupa kentlerinde bulunma imkânı yakaladı, hatta Galileo ile tanıştı ve çok etkilendi. Parlamento üyeleri, devlet büyükleriyle tanıştı; girip çıktığı çevrelerde felsefi düşünceleri şekillenmeye başladı. İngiltere'ye dönüp içsavaşla yüzleşmek Hobbes'u derinden etkiledi ve on yıllığına Fransa'ya gitti. O yıllarda II. Charles'ın öğretmenliğini de yaptığı söylenir. En bilinen eseri *Leviathan* Batı felsefesini şekillendiren metinlerden biri olarak değerlendirilir. Hobbes *Leviathan*'la bir siyaset felsefecisi olarak anılmaya başlar; ancak felsefe, etik, tarih gibi konularla da ilgilidir. En çok da insanların toplum halinde güvenle yaşaması, dinin siyasetle ilişkisi, devlet yapısı ve işlevi gibi meselelere kafa yormuştur. Kiliseyi devlete bağımlı kılmak gerektiği görüşüyle tanınır. 1679 yılında İngiltere'de ölmüştür.

AKIN EMRE PİLGİR, 1987'de Denizli'de doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde doktora eğitimine devam eden Pilgir, serbest tercüman olarak çalışıyor. Zygmunt Baumann kitaplarının yanı sıra Paul D'Amato, Nicolas Whapshott, Peter Frase, Immanuel Ness, Charlie English, James C. Scott gibi yazarların kitaplarını Türkçeye çevirmiştir.

Non est potestas Super Terram quae Comparetur ei Job. 41. 24.

LEVIATHAN

Or
THE MATTER, FORME
and POWER of A COMMON-
WEALTH ECCLESIASTICALL
and CIVIL.

By THOMAS HOBBS
of MALMESBVRY.

London
Printed for Andrew Crooke
1652.

İçindekiler

Giriş	15
Birinci Kısım: İnsana Dair	19
İkinci Kısım: Devlete Dair	174
Üçüncü Kısım: Hıristiyan Bir Devlete Dair	366
Dördüncü Kısım: Karanlığın Krallığına Dair	590

En Aziz Dostum
Godolphin'li Mr. Francis Godolphin'e

Aziz efendim,

Pek kıymetli kardeşiniz Mr. Sidney Godolphin¹ yaşadığı dönemde çalışmalarımı memnuniyetle önemli bulur ve sizin de bildiğiniz gibi aksi hallerde, bana kendi başına büyük olan ve değerli kişiliği nedeniyle çok daha büyüyen iyi kanaatlerinin gerçek kanıtlarını lütfederdi. Çünkü onun sohbetlerinde insanı ya Tanrı'nın hizmetine ya da ülkesinin, sivil toplumunun ve ya özel dostlukların hizmetine girmeyi ikna eden erdemlerin hiçbiri kendilerini zorunluluk sonucu elde edilmiş veya tesadüfen kazanılmış şeyler olarak değil, doğasının cömert yapısına içkin ve parlayan birer unsur olarak tezahür ediyorlardı. Bundan dolayı ona olan saygım ve minnettarlığım, size duyduğum sevgiyle bu devletler topluluğuyla ilgili söylevimi naçizane bir şekilde size adıyorum. Dünyanın bunu nasıl karşılayacağını bilmediğim gibi buna olumlu bakacak kişilerde nasıl

1. Sidney Godolphin (1610-1643): Uzun Parlamento'nun kraliyet taraftarı üyesi ve şair. Godolphin vasiyetinde Hobbes'a bir miktar para miras bırakmıştır. Hobbes'un yukarıdaki mektupta hitap ettiği kardeşi Francis (1605-1667) Birinci İçsavaş sırasında Sicilya Adaları'nın valisiydi. (Ç.N.)

yansımalar bulacağını da bilmiyorum. Çünkü bir tarafta aşırı miktarda özgürlük için savaşanlarla diğer yanda aşırı düzeyde otorite için mücadele edenlerin kuşattığı bir yolda ikisinin de noktaları arasından zarar görmeden geçmek zordur. Yine de benim düşünceme göre sivil iktidarı ileri taşıma gayreti sivil iktidar tarafından kınanmamalı, özel bireyler de onu azarlayarak kendilerine göre bu iktidarın aşırı büyük olduğunu beyan etmemelidirler. Üstelik insanlardan değil (soyut olarak) iktidar makamından bahsediyorum, (Roma'daki Capitol'de içindekileri oldukları kişi nedeniyle değil orada oldukları için büyük bir tantanayla koruyan o basit ve tarafsız mahluklar gibi kişiler), kanaatimce onları kayıran dışarıdakiler veya (eğer varsa) içindekiler hariç kimseyi gücendirmiyorum. Muhtemelen insanları en çok gücendirebilecek şey, Kutsal Metin'e ait olup benim burada başkalarının normalde kullandığından ayrı amaçlarla ileri sürdüğüm belli metinlerdir. Fakat bunu olması gereken tevazuyla ve aynı zamanda (seçtiğim konu gereği) zorunlu olarak yapıyorum, çünkü bunlar düşmanın sivil iktidara dil uzatmak üzere arkasından fırladığı siperlerdir. Her şeye karşın gayretlerimin genel olarak yerildiğini görürseniz kendinizi mazur görebilir ve benim kendi kanaatlerini beğenen ve söylediği her şeyin doğru olduğunu sanan bir adam olduğumu, kardeşinize ve size çok saygı duyduğumu, buna dayanarak neysem öyle olma hakkımı (bilginiz olmadan) kendimde gördüğümü söyleyebilirsiniz.

Efendim,
En mütevazı ve itaatkâr hizmetkârınız,
Thomas Hobbes
Paris, 15/25 Nisan 1651

GİRİŞ

DOĞA (Tanrı'nın onun vasıtasıyla dünyayı yaratma ve yönetmesini sağlayan sanat) insanın *sanatı* vasıtasıyla diğer pek çok şeyde olduğu gibi burada da öykünme yoluyla yapay bir canlı yaratabilir. Yaşamı uzuvların hareketinden başka bir şey olarak görmüyorsak, başlangıcının içinde yer alan başat bir unsurdan kaynaklandığını düşünüyorsak neden *özdevinimleriyle hareket eden* her şeyin (bir saat gibi yaylar ve çarklarla kendi kendine hareket eden motorların) yapay bir yaşama sahip olduğunu söylemeyelim? Çünkü *kalp* bir *yay*, *sinirler yaylar* ve *eklemler* de onu yaratan sanatkarın amaçladığı gibi bütün bedene hareket veren *çarklar* değil midir? Ancak *sanat* doğanın rasyonel ve en mükemmel eserini yani *insanı* taklit ederek daha da ileri gider. Çünkü sanat vasıtasıyla adına DEVLET veya TOPLUM (Latince *CIVITAS*) denen ama yapay bir insandan farksız olan o büyük LEVIATHAN¹ yaratılır; ne var ki doğal insandan çok daha

1. Hobbes bu başlığı seçerek devleti büyük bir canlı organizmaya benzetir. Leviathan ismi "Eyüp Kitabı'nın 41. bölümünden, özellikle de son iki satırdan alınmıştır, Hobbes 28. Bölüm'de bunları şöyle açıklar: "Yeryüzünde ona benzer hiçbir şey yoktur. O korku duymayacak şekilde yaratılmıştır. Altındaki her yüksek şeyi görür ve tüm gururlu çocukların kralıdır." Metnin kalanında yer yer aynı benzetme farklı açılardan yapılmaya devam eder. (Ç.N.)

büyük endama ve kuvvete sahiptir, ondan istenen koruma ve savunmadır, *egemenlik* tüm bedene yaşam ve hareket veren yapay bir *ruhtan* farksızdır. *Hâkimler* ve diğer yargıyla yürütmeden sorumlu *görevliler* yapay *eklemleri*; *ödül* ve *ceza* ise (onlar vasıtasıyla her eklem ve ferdin, egemenliğin merkezine bağlanıp görevini yapmak üzere hareket ettiği unsurlar) doğal bedende yaptığının aynısını yapan *sinirlerdir*; tek tek tüm fertlerinin *serveti* ve *zenginlikleri kuvvettir*; *salus populi* (halkın güvenliği) onun *işidir*; bilmesi gereken her şeyi ona öneren *damışmanlar bellektir*; *hakkaniyet* ve *yasalar* yapay bir *akıl* ve *iradedir*; *uyum sağlık*, *fitne hastalık* ve *içsavaş* ise *ölümdür*. Son olarak bu politik beden parçalarını en başta yaratan, bir araya getiren ve birleştiren *antlaşmalar* ve *mukaveleler* o *buyruğu* yahut da Tanrı'nın yaratılış sırasında ilan ettiği *gelin insanı yapalım* emrini andırır.

Bu yapay insanın doğasını tasvir etmek için:

İlk olarak her ikisi de *İnsan* olan öz ile *yaratıcı sanat-kârî*;

İkinci olarak *mukavelelerin* nasıl ve neyle yapıldığını; bir *egemenin haklarının* ve *adil iktidarın* ya da *otoritesinin* ne olduğunu; onu *muhafaza eden* ve *parçalayan* şeylerin ne olduğunu;

Üçüncü olarak *Hıristiyan bir Devletin* ne olduğunu;

Son olarak da *Karanlığın Krallığının* ne olduğunu ele alacağım.

İlkinde bakılacak olursa son zamanlarda sıkça söylenen, *bilgeliliğin kitapları* değil *insanları* okumakla elde edileceğini ifade eden bir söz vardır. Neticede bilge olduklarını kanıtlamak için hiçbir ayrı delil sunamayan insanlar bu sözle birbirleri arkasından yaptıkları nezaketsiz tenkitlerle insanlarda okuduklarını sandıkları şeyleri göstermekten büyük zevk alırlar. Fakat son zamanlarda anlaşıl-mayan, zahmet ederlerse birbirlerini okumayı gerçekten

öğrenebileceklerini söyleyen ayrı bir deyiş daha vardır ve o da *nosce teipsum*, kendini tanı sözüdür bununla kastedilen bugün kullanıldığının aksine ya iktidardaki insanların altındakilere gösterdikleri barbarca tutumu onaylamak ya da derecesi düşük insanları kendilerinden daha iyi kişilere sırnaşıkça davranmaya teşvik etmek değildi, aksine bize bir insanın düşünceleri ve tutkuları başka bir insanın düşünceleri ve tutkularına benzediği için kim kendine bakar ve *düşünürken, fikrini söylerken, akıl yürütürken, ümit ederken, korkarken* ve benzeri şeyler yaparken neyi hangi gerekçelerle yaptığına kafa yorarsa diğer insanların benzer durumlarda sahip oldukları düşünceleri ve tutkuları da okuyup bilir. Tüm insanlarda aynı olan *tutkuların* yani *arzu, korku, umut* vesairenin benzerliğinden bahsediyorum, tutkuların *nesnelерinin* yani *arzulanan, korkulan, umulan* vesaire şeylerin benzerliğinden bahsetmiyorum; çünkü bireylerin yapısı ve aldıkları eğitim bunları öyle alabildiğine değiştirir ve bunları bilgimizden saklamak öyle kolaydır ki insanın sürekli aldatıcı, yalancı, sahte ve hatalı öğretilerle dolup şaşkına dönmüş kalbinin nitelikleri yalnızca onların kalplerini araştıran kişiler tarafından okunabilir. Dahası insanın eylemleriyle kimi zaman tasarladıkları şeyleri gerçekten keşfetsek de bunları kendi tasarladıklarımızla karşılaştırmadan ve eldeki durumu değiştirebilecek koşulların hepsini ayırt etmeden yapmak anahtarsız şifre çözmektir ve çoğunlukla da aşırı güvenle veya aşırı çekingenlik nedeniyle yanılmaktır, çünkü okuyan kişinin kendisi iyi veya kötü bir adamdır.

Fakat bir insanın bir başkasını eylemleriyle okumasına izin verdiğimizde bunu asla mükemmel bir şekilde yapmaz ve bu da yalnızca onu tanımaya hizmet eder ve bu da çok ama çok nadirdir. Koca bir ulusu yönetecek kişi şu veya bu adamı değil insanlığı okumak zorundadır;

ne var ki bunu yapmak zordur, hatta herhangi bir dili veya ilmi öğrenmekten de zordur, ancak kendi okumamı düzgün ve şeffaf bir şekilde yazıya döktüğümde diğerlerinin katlanacağı tek zahmet, kendilerinde de aynı şeyleri bulup bulmadıklarına kafa yormak olacaktır. Çünkü bu tip bir öğretiyi başka hiçbir ispat kabul etmez.

BİRİNCİ KISIM

İNSANA DAİR

1. Bölüm

Duyuya Dair

İnsanların düşüncelerine kafa yorarken önce onları tek tek, ardından silsile halinde veya birbirine bağımlı olarak ele alacağım. Tek tek her biri belli bir niteliğin bir *temsili* veya *görünümü* yahut da bizim dışımızda kalan ve yaygın bir biçimde *nesne* denen bir bedenın başka bir tezahürüdür. Nesnenin gözler, kulaklar ve bir insanın bedeninin ayrı kısımları üzerinde işleyiş biçimi ile işleyişin çeşitliliği, görüntülerin çeşitliliğini üretmiştir.

Hepsinin aslı DUYU dediğimiz şeydir çünkü bir insanın zihninde, başta, toplu bir şekilde veya parça parça duyu organlarında peydah olmayan hiçbir kavram yoktur. Gerisi bu asıl unsurdan türer.

Duyunun doğal sebebini bilmek şu an ele alınan mesele açısından çok gerekli değildir ve başka yerlerde aynı konu üzerine uzun uzadıya yazmış bulunuyorum.¹ Ma-

1. Bkz. Thomas Hobbes, *Elements of Law: Human Nature* (Hukukun Temelleri: İnsan Doğası) Bölüm II ve *Tractatus Opticus* (Optik İnceleme); Marin Mersenne, *Universae Geometriae Synopsis* (Evrensel Geometrinin Özeti). (Ç.N.)

mafih mevcut yöntemimin her yönünü eksiksizce doldurmak için burada da aynı şeyleri kısaca aktaracağım.

Duyunun sebebi haricî bir gövde veya duylara has organlara ya tatma ve dokunmada olduğu gibi dolaysız bir şekilde ya da görme, işitme ve koklamada olduğu gibi bir aracıyla baskı yapan bir nesnedir; sınırların ve bedenın diğer telleri ve zarlarının aracılığıyla baskısı iç kısımlara, beyne ve kalbe aktarılmaya devam eder. Burada kendisini iletmesi için bir dirence veya karşı baskıya yahut da kalbin gayretine¹ neden olur ve bu gayret *dışadönük* olduğu için belli bir özden yoksunmuş gibi görünür. Dahası bu *görünüm* veya *mefhum*² insanların adına *duyu* dediği şey olup gözler için bir *ışığa* veya *renkli şekillere*, kulak için *sese*, burun deliği için *kokuya*, dil ve damak için *tada* ve bedenın geri kalanı için de *ısıya*, *soğukluğa*, *sertliğe*, *yumuşaklığa* ve *hislerimizle* ayırt edebildiğimiz benzer başka niteliklere bağlıdır. *Duyumsanabildiği* söylenen niteliklerin hepsi onlara sebep olan ama maddenin organlarımıza yaptıkları farklı baskılarla çok farklı hareketler üreten nesnelere yatar. İçimizde baskı yaptıkları şeyler farklı hareketlerden başka bir şey de değildir (çünkü hareket hareketten başka bir şey üretmez). Fakat bize görünüşleri uyanırken de düş görürken de aynı şekilde birer mefhumdur. Nasıl gözlerimizi bastırmak, ovuşturmak veya vurmak bir ışık görmemize yol açıyor ve kulaklarımızı

1. Hobbes, *De Corpore*, XV. 2'de (1655) gayreti (conatus) "Verilebilecek olandan daha az mekân ve zaman içinde yapılan hareket yani izahın veya sayıların belirleyebileceği ya da atayabileceğinden daha az şey içinde yapılan yani bir noktanın uzunluğu boyunca veya zamanın bir ânında yahut noktasında yapılan hareket" olarak tanımlar. *The Elements of Law (Human Nature and De Corpore Politico)*, J.C.A. Gaskin (yay. haz.), World's Classic, Oxford, 1994, VIII. 19. (Ç.N.)

2. Orijinal dilinde *fancy*, Yunanca *phantasia* kelimesinden gelir ve burada, algılayan kişinin haricî bir nesneyle ilgili iç deneyimlerini veya algılayan kişinin tasavvurlarını ifade etmek için kullanılır. (Ç.N.)

bastırmak çınlamaya yol açıyorsa gördüğümüz veya işittiğimiz bedenler de güçlü ama gözlemlenmeyen eylemleriyle aynı şeyleri üretirler. Çünkü bu renkler ve sesler onlara sebep olan bedenlerde veya nesnelere yatıyor olsaydı onları camlarla ve yankılanan ekolarda nesnelere ayırmak imkânsız olurdu, oysa bunlarla onları görmekte ve gördüğümüz şeyin bir yerde, tezahürünün ise başka bir yerde olduğunu biliriz. Dahası belli bir mesafeden baktığında gerçek ve esas nesne bizde yarattığı mefhumla sarmalanmış olsa da nesnenin kendisi ile görüntüsü veya mefhumu hâlâ bambaşka şeylerdir. Dolayısıyla bu duyu tüm örneklerde özgün mefhumdan başka bir şey değildir ve ona sebep olan (söylediğim gibi) haricî şeylerin gözlerimiz, kulaklarımız ve onları düzene sokan diğer organlarımız üzerinde yaptıkları baskı yani harekettir.

Fakat Aristoteles'in belli metinlerini temel almış felsefe okulları Hıristiyan âleminin tüm üniversiteleri üzerinden başka bir doktrin öğretirler ve *görmenin* sebebi olarak görülen şeyin her tarafa *görülebilir türler* (İngilizcede) *görülebilir bir temaşa, tezahür, yön* veya *görülen bir varlık* yolladığını söylerler, bunun gözler tarafından alınmasına ise *görmek* derler. *İşitmenin* sebebi olarak da işitilen şeyin her tarafa *işitilebilir türler* yani *işitilebilir bir yön* veya *görülerek algılanan bir varlık* yolladığını, bunun kulağa girmesiyle *işitmeyi* oluşturduğunu söylerler. Hatta *anlamanın* sebebi dediklerine göre, anlaşılan şey etrafa *anlaşılabilir türler* yani *anlaşılarak algılanan bir varlık* yollamakta, anlaşılan şey de anlamamızı sağlamaktadır. Bunu üniversitelerin faydasını onaylamaz bir tutumla söylemiyorum, aksine bu noktadan sonra devlette alacağı görevlerden bahsedeceğim için her fırsatta onlarda neleğin değişmesi gerektiğini size göstermek zorundayım ve manasız konuşmaların sıklığı da bunlardan birisidir.

2. Bölüm

Tahayyüle Dair

Bir şey durağan bir şekilde yatıyor ve başka bir şey onu kımıldatmıyorsa o şeyin sonsuza dek durağan kalacağı hiçbir insanın şüphe etmeyeceği bir hakikattir. Fakat bir şeyin hareket halindeyse başka bir şey onu durdurmadıkça sonsuza dek hareket halinde olacağı mantık aynı olsa bile (yani hiçbir şeyin kendisini değiştirmeyeceği) öyle kolaylıkla kabul edilemez.¹ Çünkü insanlar yalnızca diğer insanları değil diğer şeylerin hepsini de kendilerine göre ölçüp tartarlar ve hareketten sonra kendilerini acı ve halsizlik içinde bulduklarından diğer tüm şeylerin de hareketten yorulduklarını ve kendi rızalarıyla dinlenmek istediklerini düşünürler; bunu yaparken içlerinde duydukları dinlenme arzusunun başka bir harekete bağlı olup olmadığına çok kafa yormazlar. Buradan hareketle okullar, ağır bedenlerin dinlenmeye ve doğada onlara en uygun olan yeri muhafaza etmeye duydukları iştahla aşığı doğru düşüklerini söylerler, iştahı ve korunmaları için neyin iyi olduğuna dönük bilgiyi (insanın sahip olduğundan daha fazla bir şekilde) abes bir biçimde cansız şeylere atfederler.

Bir beden bir kez harekete geçtiğinde (başka bir şey onu engellemiyorsa) sonsuza dek hareket eder, ona engel olan şey ne olursa olsun bunu ânında değil zaman içinde yapar ve derece derece onu sonlandırır; nitelikim

1. Hobbes, *De Corpore*'de şöyle der: "Arkasında hareket ederek onu yerinde tutma çabası veren, ortadan kalktığında artık durağan kalamayacağı bir beden yoksa, durağan bir şey her zaman durağan bir haldedir... Benzer şekilde arkasında başka bir beden yoksa hareket halinde olan bir şey de hep hareket halinde olacaktır..." (Ç.N.)

suda gördüğümüz gibi rüzgâr kesilse de dalgalar üzerinden uzun bir süre geçinceye dek yuvarlanmayı bırakmaz, dolayısıyla aynısı bir insan gördüğünde, rüya gördüğünde ve benzeri şeyler yaptığında iç kısımlarında oluşan o harekette de yaşanır. Çünkü nesne kaldırıldıktan veya göz kapandıktan sonra görülen şeyin imgesi, onu gördüğümüz âna kıyasla daha belirsiz olsa da bizde kalmaya devam eder. Dahası bu Latinlerin görürken oluşan imgeden hareketle *tahayyül* [*imagination*] dediği şeydir ve yanlış bir şekilde olsa da aynısı diğer duyularımızın hepsi için de geçerlidir. Fakat Yunanlar buna *görüntü* anlamında *mefhum* [*fancy*] derler ve bir duyu için ne kadar yerindeyse diğeri için de aynı şekilde geçerlidir. Haliyle Tahayyül *aşman duyudan* başka bir şey değildir ve insanlarla diğer canlı mahlukların çoğunda uyurken de uyanırken de görülebilir.

Uyanık insanda duyuların aşınması duyularda oluşan hareketin aşınması değil, aksine güneşin ışığının yıldızlara ait ışığı karartmasına benzer bir şekilde duyuların kararmasıdır; nitekim yıldızlar görünür olmalarını sağlayan faziletlerini gündüzleri geceye kıyasla daha az tatbik etmezler. Fakat gözlerimizin, kulaklarımızın ve diğer organlarımızın haricî bedenlerden aldığı sayısız darbe arasında sadece hâkim olanlar duyumsanabildiği için güneşin ışığı baskın gelir ve böylece yıldızların eylemlerinden etkilenmeyiz. Bir nesne gözlerimizin önünden çekildiğinde bizde bıraktığı izlenim baki kalsa da, ancak yerlerini başka mevcut nesnelere aldığında ve bize tesir ettiklerinde geçmişin tahayyülü kararır ve zayıflamış olur, tıpkı bir adamın günün gürültüsü içinde zayıflayan sesi gibi. Buradan hareketle herhangi bir nesneyi görmenin veya duyumsamanın üzerinden geçen vakit arttıkça tahayyül zayıflar. Çünkü insanın bedeninde devam eden

değişim zamanla duyuların harekete geçirildiği kısımları yok eder. Dolayısıyla zaman ve mekâna ait mesafeler üzerimizde tek ve aynı etkiyi yaratır. Çünkü baktığımız mekânın mesafesi arttıkça bulanık görünür ve daha küçük parçaları ayırt edilemez olur, sesler zayıflar ve anlaşılmaz hale gelir; dolayısıyla zaman olarak büyük bir mesafenin açılmasıyla geçmişe ilişkin tahayyülümüz zayıflar ve (örneğin) gördüğümüz kentlerin çok sayıda sokağını ve eylemlerin pek çok tikel koşulunu yitiririz. Bu aşmanın duyuya şeyin kendisini (yani *mefhumun* kendisini) ifade ettiğimizde, öncesinde söylediğim gibi *tahayyül* deriz, fakat aşınmayı ifade ettiğimizde ve duyuların solduğunu, eskidiğini ve geçmişte kaldığını söylediğimizde buna *anı* deriz. Dolayısıyla tahayyül ve anı, farklı değerlendirmelere göre farklı isimler alan tek ve aynı şeyden ibarettirler.

Anı. Çok sayıda anıya veya pek çok şeyin anısına *deneyim* denir. Yine, tahayyül eskiden duyuların ya bir anda ya da birkaç seferde parça parça algıladığı şeylerden yalnızca biri olduğundan, ilki (duyulara sunulduğu şekliyle tüm nesnenin tahayyül edilmesi) *basit* tahayyül olup insanın daha önce gördüğü bir insanı veya atı tahayyül ettiği durumlar buna örnektir. Diğeriyse *kaynaşmış* tahayyüller olup bir an insan, başka bir anda ise at olarak görülen bir şeyden hareketle zihnimizde bir kentauros canlandırdığımız durumlar buna örnektir. Dolayısıyla bir insan kendi şahsına ait imgeyi başka bir insanın eylemlerine ait imgelerle kaynaştırdığında, örneğin kendisini Herakles veya İskender (ki bu romans okumalarıyla insanın başına sık gelen bir şeydir) olarak tahayyül ettiğinde bu bileşik bir tahayyüldür ve aslında zihnin bir kurgusundan başka bir şey değildir. Ayrıca insanlarda (uyanık da olsalar) duyularda oluşan büyük izlenimler-

den ötürü uyanan başka tahayyüller de vardır; örneğin güneşe bakıldığında izlenimi gözlerimizin önünde uzun bir süre güneşin imgesini bırakır ve bir insan geometrik şekillerin üzerine uzun uzadıya ve ciddi bir şekilde eğildiğinde karanlıkta (uyanık da olsa) gözlerinin önünde çizgilerin ve açıların imgelerini görür. Bu mefhum türünün hiçbir özel adı yoktur, çünkü insanların söylemine nadiren düşen bir şeydir.

Rüyalar. Uykudaki insanların tahayyüllerine *rüya* deriz. Bunlar da (diğer tüm tahayyüller gibi) daha önce duyularımızın önüne ya topyekûn bir halde ya da parça parça gelmişlerdir. Duyular için gerekli olan duyu organları, beyinler ve sinirler uykuda uyşuk halde olduğundan, haricî nesnelere eylemleriyle kolay kolay harekete geçmediğinden uykuda insan bedeninin iç kısımlarının harekete geçirilmesinden kaynaklı olmayan hiçbir tahayyül ortaya çıkamaz ve bundan ötürü hiçbir düş de görülemez; nitekim iç kısımlar beyinle ve diğer organlarla aralarındaki bağlantı nedeniyle rahatsız edildiğinde aynı şeyleri hareket halinde tutarlar, böylece vaktiyle orada oluşmuş tahayyüller sanki insan uyanıkmiş gibi görülür; duyu organları o an uyşuk olduğundan ve dolayısıyla daha zinde bir izlenimle onlara baskın gelip onları karartacak yeni bir nesne olmadığından bir düşün duyuların sessizliğe gömüldüğü o anda uyanık düşüncelerimize kıyasla daha net ve açık olması gerekir. Bu şekilde gelip geçtiği için duyuları ve düşleri birbirinden net bir şekilde ayırmak zor bir meseledir ve çoğu kişi bunun imkânsız olduğunu düşünmüştür. Kendi açım-dan meseleyi değerlendirdiğimde rüyalarımda uyanıkken düşündüğüm insanların, yerlerin, nesnelere ve eylemlerin aynısını sık düşünmediğim gibi sürekli onlara kafa da yormuyorum ya da diğer zamanlarda olduğu

gibi tutarlı düşüncelerden, düşlerden oluşmuş uzun bir silsile de hatırlamıyorum ve uyanırken sık sık düşlerimin saçma olduğunu gözlemlediğim ama uyanırken düşündüğüm şeylerin saçmalıklarını hiçbir zaman düşlerimde görmediğim için uyanırken düş görmediğimi bilmekten gayet memnunum, ama düş görürken kendimi uyanık sanıyorum.

Ayrıca düş görmeye sebep olan şey bedenın iç kısımlarından bazılarının rahatsız edilmesidir; farklı rahatsızlıkların büyük ihtimalle farklı düşlere sebep olması gerek. Bundan ötürü de üşüyerek uyumak korkulu düşler üretir ve bazı korkunç nesnelere düşüncelerini ve imgelerini uyandırır (beyinden iç kısımlara uzanan hareket ile iç kısımlardan beyne giden hareket karşılıklıdır) ve uyanırken öfke nasıl bedenimizin bazı kısımlarında ısınmaya yol açıyorsa uykuda bazı yerlerimizin aşırı ısınması da öfkeye yol açar ve beyinde bir düşmanın tahayyülünü uyandırır. Aynı şekilde uyanırken doğal sevecenlik nasıl arzuya neden oluyorsa ve arzu da bedenın başka belli kısımlarında ısınmaya yol açıyorsa uyurken o kısımların aşırı ısınması da beyinde gösterilen bir sevecenliğin tahayyülünü uyandırmaktadır. Özetle düşlerimiz uyanırken oluşan tahayyüllerimizin tersidir; uyanırken hareket bir uçtan, düş görürken de diğer uçtan başlar.

Tezahürler veya görünümler. O halde bir insanın rüyalarını onun uyanırken kurduğu düşüncelerden ayırmanın en zor olduğu an belli bir tesadüf sonucu uyuduğumuzu gözlemlemediğimiz zamanlardır; korkulu düşüncelerle dolu ve vicdanı çok rahatsız birinin başına gelmesi çok kolaydır; bu kişi aynı sandalyede başı düşen kişi gibi yatağa gitme veya kıyafetlerini çıkarma koşulu olmadan uyur. Çünkü üzerine çirkin ve aşırı bir mefhum geldiğinde acı çeken ve kendini azimle uykuya bırakma-

ya çalışan kişi onu kolay kolay rüyadan ayrı bir şey olarak düşünemez. Marcus Brutus'un (Julius Caesar hayat verdiği gözdesiydi, ama buna rağmen onu öldürdü) Philippi'de Augustus Caesar'a saldırmadan önceki gece, tarihçilerin yaygın bir şekilde bir görünüm olarak aktardığı o korkunç tezahürü nasıl gördüğünü okuruz, ancak koşullar dikkate alındığında kişinin bunu kısa bir rüya olarak değerlendirmesi mümkündür. Çünkü çadırında gözü kara eyleminin dehşetiyle tedirgin ve düşünceliyken, soğukta uykuya dalıp onu en çok korkutan şeyin düşünüyüp görmesi çok zor değildir; nitekim korku onu aşamalı olarak uyandırmıştır, bu yüzden tezahürün de aşamalı olarak kaybolması gerekir ve uyuduğunu temin edecek bir şey olmadığından bunu bir rüya veya tezahür dışında bir şey olarak düşünmesi için hiçbir sebebi olamazdı. Nitekim bu çok da nadir bir olay değildir, çünkü son derece uyanık kişiler bile korkaksa, batıl inançlıysa, korkunç öykülerin etkisi altındaysa ve karanlıkta tek başınaysa benzer mefhumlara maruz kalırlar ve kilise avlularında ruh ve ölü insanların hayaletlerini gördüklerine inanırlar, oysa gördükleri ya birer hayalden ibarettir ya da bu batıl korkulardan yararlanmak maksadıyla geceleri kılık değiştirerek perili olduğu bilinmeyen yerlerden geçen insanların haylazlıklarıdır.

Rüyaları ve diğer güçlü mefhumların görünümlerinden [*vision*] ve duyulardan nasıl ayrılacağına bilinmediği bu cehalet içinde geçmiş zamanlarda satyr'lere, yavru ge-yiklere, nympha'lara ve benzeri şeylere tapan putperestlerin dinlerinin çok büyük bir kısmı ile bugünlerde kaba [avam] insanların periler, hayaletler, gulyabaniler ve cadıların güçleriyle ilgili kanaatleri türemiştir. Cadılar söz konusu olduğunda büyülerinin gerçek bir güç taşıdığını düşünmüyorum ama yanlış inançları olduğu, kötülükleri bunları yapma maksatlarıyla birlikte yapabildikleri ve uğ-

raşları yeni bir dinden çok bir zanaata veya bilime yakın olduğu için haklı bir şekilde cezalandırıldıklarını düşünüyorum. Perilere ve gezinen hayaletlere gelirsek bana göre onlarla ilgili kanaatler şeytan çıkarma, haçlar, kutsal sular ve hayaletli¹ adamların diğer benzer icatlarına inandırıcılık katmak için ya öğretilerek ya da aksi çürütülmeyerek maksatlı bir şekilde beslenmektedir. Yine de yalnızca Tanrı'nın bu tür doğadışı tezahürler yaratabileceğine hiçbir şüphe yoktur, fakat onun bunları, insanın bu tür şeylerden korkmasını gerektirecek, hele doğanın dayanabildiği ve değiştirebildiği gidişatındaki engellerden veya değişimlerden daha çok korkmasını gerektirecek kadar sık yaratması Hıristiyanlık inancıyla hiçbir şekilde bağdaşmaz. Ancak kötü insanlar Tanrı'nın bu tür şeyler yaratabileceğini bahane ederek doğru olmadıklarını düşüncelerine rağmen işlerine yaradığında bu tür şeyleri söyleyecek kadar cüretkâr davranırlar; burada bilge bir insana düşen, ona doğru akılla söylenen şeyleri inandırıcı kılan şeylerden fazlasına inanmamaktır. Bu batıl inançla dolu ruh korkusu atılırsa ve beraberinde rüya alametleri, sahte kehanetler ve onlara dayanan, ihtiraslı kurnaz insanların basit kişileri suiistimal etmelerine yarayan birçok başka şey de atılırsa insanlar medeni itaat için çok daha uygun hale geleceklerdir.

Dahası bu okulların işi olmalıdır, fakat aksine bu tür öğretileri beslemektedirler. Çünkü (tahayyülün veya duyuların ne olduğunu bilmeyerek) ne alıyorlarsa onu öğretiyorlar; kimileri tahayyüllerin içlerinden doğduğunu ve hiçbir sebepleri olmadığını söylerler; başkaları ise en yaygın şekliyle irade sonucu çıktıklarını ve iyi düşünce-

1. Hobbes dinî veya rahiplik yetkisi verilmiş şahıslar için kullanılan bu nitelemeyi, bu eski söylemi alaya alan bir şekilde kullanır. Ayrıca 47. Bölüm'de Roma Kilisesi ile periler krallığını uzun uzadıya karşılaştırır. (Ç.N.)

lerin insana Tanrı'dan estiğini (esinlendiğini), kötü düşüncelerin ise Şeytan'dan estiğini yahut da iyi düşüncelerin insana Tanrı'dan geldiğini (aşılındığını), kötü düşüncelerin de Şeytan'dan geldiğini söylerler. Bazıları duyuların şeylerin türlerini aldıklarını ve onları sağduyuya ilettiklerini ve aynı eşyaların bir elden diğerine taşınması gibi, sağduyunun da onları mefhumlara, mefhumların onları belleğe, belleğin de onları yargılara aktardığını, kelimelerin çoğalmasıyla hiçbir şeyin anlaşılmadığını söylerler.

Kavrayış. Sözcüklerin veya diğer iradi işaretlerin insanda (veya tahayyül etme melekesi verilmiş diğer mahluklarda) uyandırdığı tahayyüllere genelde *kavrayış* deriz ve bu insanda da hayvanlarda da ortak bir şeydir. Çünkü bir köpek alışkanlık yoluyla efendisinin çağrısını veya azarlamasını anlar; başka pek çok hayvan da böyledir. İnsana özgü olan kavrayış, şeylerin isimlerini sıralayarak ve birbirine dokuyarak olumlamalara, yadsımalara ve diğer konuşma biçimlerine aktarmasıyla sadece iradesini değil kavramlarını ve düşüncelerini de kavramasıdır, nitekim bundan sonra bahsedeceğim kavrayış türü de budur.

Thomas Hobbes *Leviathan*'ı İngiltere'deki içsavaştan kaçıp Fransa'da II. Charles'ın öğretmenliğini yaptığı yıllarda kaleme alır. 1651'de yayımlanan metin, Machiavelli'nin *Prens*'iyle birlikte, Batı felsefesini şekillendiren eserler arasında sayılır. Yüzeysel bir bakışla bir siyaset felsefesi incelemesi olarak değerlendirilebilecek metin, yazarın insan doğası üzerine tespitleriyle başlar, devletin ve egemenin tanımıyla devam eder ve son olarak din-siyaset ilişkisini ele alır; tüm bu terimleri kapsamlı şekilde tanımlar. Bu yüzden her yetişkinin en az bir defa okuması gereken, insan yaşamına dair sosyolojik, antropolojik ve hatta psikolojik gözlemleri de kapsayan, toplum ve birey yaşamına dair vazgeçilmez bir rehberdir *Leviathan*.

Üzerine sayısız başka kitap, tez hatta senaryo yazılmış metin yönetim bilimi ile insan bilimini buluşturan, din de dahil pek çok şeyi devlete bağlayan bir görüşün kapsamlı bir ifadesidir. Belki de bu nedenle Hobbes kitabına ve hayalindeki devlete bu ismi vermeyi tercih eder; insanın ve toplumun yaşamı, *Leviathan* adlı bu heybetli canavara emanettir Hobbes'un gözünde.

#dünyaklasikleri #ingilizklasikleri #toplumbilimi #din #insan #siyasetfelsefesi #birey
#toplum #devlet

Kapak resmi: Abraham Bosse

ISBN 978-975-07-4265-4

